

7

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРУУ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРИЛИГИ

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИНИН
ЖАРЧЫСЫ**

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖУРНАЛЫ**

№ 1

2009

Бишкек

И. Арабаев ат. КМУнун Жарчысы. Илимий-педагогикалык периодикалык журнал.

2009, № 1 (2). . 276 б.

Жарыяланган макалалар редколлегиянын көз карашын билдирбейт. Чыккан материалдар Улуттук Аттестация комиссиясы тарабынан илимий макала катары кабыл алынат.

Журнал Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинен каттоодон өткөн.

Журнал Кыргыз Республикасында жана КМШ өлкөлөрүндө таркатылат.

Редакциялык коллегия:

А.А. Бекбоев (башкы редактор), А.Т.Абдырахманов, Мохаммад Реза Сабури, Т.М.Чодураев, Ш.Б.Акмолдоева, Э.Ж.Маанаев, М.Р.Рахимова, С.Ж.Мусаев, Г.С.Акиева, Т.А. Арынов, А.Б.Борубаева, Никфар Хосейн Али, Э.Ж. Каниметов, Т.А. Конурбаев, Н.Д. Асанкулов, Н. Айтбаева, Мохсен заде, Ф.З.Турдукулов, М.А. Ногаев, Э.Т. Токсомбаева, К.М.Тилекеев, Ш.К. Кадырова, С.А. Осмонова, А.О.Дуйшембиева, А.Т.Абдраева.

Жарыкка чыккан журналдын биринчи бөлүмү 2009-жылдын 23 майында өткөрүлгөн «Аятолла Хомейни азыркы замандагы өзгөрүүлөрдүнүн алкагында» аттуу эл аралык илимий конференцияга арналат.

Конференциядагы иштин жүрүшүндө белгилүү окумуштуулар, коомдук ишмерлер, Орто Азия өлкөлөрүнөн Хомейнинин мурастарын изилдөөчүлөр, ЖОЖдордун окутуучулары КР алдыңкы илимий жана электрондук ММКлар катышышты.

Журналдын бул чыгарылышындагы конференцияга катышкан илимпоздордун тезистерин өзүнүн актуалдуулугу жана зарылдыгын маданият жана мамлекеттик кызматташтыгындагы бир жолу тастыкталды

И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы» журналынын бул чыгарылышынын 2-бөлүмү ЖОЖдордун жана Орто Азиядагы илимий билим берүү бирикмелердин көүдөрүнүн макалалары чагылдырылды.

Журнал окумуштууларга, окутуучуларга, студенттерге бардык илимдин көйгөйлөрүнө кызыккандарга жана билим берүү тармактарына арналды.

ISBN 1654-5611

© И. Арабаев атындагы Кыргыз Республикасынын Университети. 2009.

МАЗМУНУ
СОДЕРЖАНИЕ

СЛОВО об имаме ХОМЕЙНИ

<i>Кыргыз мамлекеттик И.Арабаев атындагы университеттин ректору, профессор А.А.Бекбоевдун «Аятолла Хомейнинин феномени азыркы коомдук өзгөрүүлөрдүн алкагында» аттуу эл аралык илимий конференциядагы сөзү.....</i>	9
<i>Выступление г-на Мохаммадреза Сабури, Чрезвычайного и Полномочного Посла Исламской Республики Иран в Кыргызской Республике на конференции «Феномен Аятоллы Хомейни в контексте современных социальных перемен».....</i>	11
Материалы международной научной конференции «Жизнь и наследие Аятолла Хомейни в контексте современных социальных перемен»	
<i>Калмаматов Ажыбай. Илимий иш-чара – кыргыз жана иран элдеринин достугунун белгиси.....</i>	15
<i>Тогусаков О.Т. Диалог культур и перспективы сотрудничества в сфере философской науки.....</i>	15
<i>Хаджи Жафаре Юсеф. Имам Хомейни – человек из области знания и божественного познания.....</i>	16
<i>Касабеков Аманжол. Метафизические идеи аятоллы Хомейни в стихотворной форме.....</i>	21
<i>Утуров Кытайбек. Современность и духовно-философское наследие имама Хомейни в послании к М. Горбачеву.....</i>	26
<i>Курбанова Н.У. Влияние иранской революции на мусульманское возрождение в постсоветских центральноазиатских государствах.....</i>	27
<i>Абдылдаев Дүйшөн ажы. Имам Хомейни нагыз баатыр жана доорлордун үлгүсү.....</i>	31
<i>Мохаммад Хасан Борханифар. Исламское единство в размышлениях имама Хомейни.....</i>	35
<i>Амердинова М.М. Центральная Азия как “единство во множестве”.....</i>	37
<i>Субанбекова М. Роль иранской философии и Хомейни.....</i>	40
<i>Бакеева Б.З. Развитие кыргызско-иранских отношений в суверенном Кыргызстане.....</i>	42
<i>Курумбаева Г.Д., Курбанова Н.У. Теория исламского государства аятоллы Хомейни.....</i>	46
<i>Менгши кызы Жылдыз. Религиозные и политические идеи имама Хомейни.....</i>	48
<i>Жумабекова Н.Ж. Проблемы и пути интеграции вузов в образовательный рынок Кыргызстана и Ирана.....</i>	49
<i>Панкова Т.В., Панков В.В., К вопросу о некоторых результатах Исламской революции.....</i>	51

Материалы

Вестника Кыргызского государственного университета им.И.Арабаева

*ПЕДАГОГИКА ПСИХОЛОГИЯ ОБРАЗОВАНИЕ КУЛЬТУРОЛОГИЯ
ЭКОНОМИКА ФИЛОЛОГИЯ*

<i>Станбеков Т.А.</i> О формировании международного стратегического энергетического альянса (на примере стран Евразии).....	88
<i>Дюшалиев Камчыбек.</i> Кошок кошуунун эстетикасы.....	91
<i>Дононбаев А.Д.</i> Специфика социологического видения международных отношений.....	95
<i>Аманкулова Т.К., Турдубаева Б.М.</i> Жаштарга экологиялык тарбия берүү аркылуу адамгерчиликке, аң сезимдүүлүккө үйрөтүүнүн кээ бир маселелери.....	105
<i>Бектуров Э.Ш.</i> Профсоюзы высшей школы Кыргызской Республики в условиях общественных преобразований.....	107
<i>Сманбаев Ө.А.</i> Кыргызстандын агрардык саясаты жана айыл мектеби.....	111
<i>Акматалиев А.А.</i> Аксиологические идеи в философии античности, средневековья, Возрождения, Нового времени.....	114
<i>Дунканаев А.Т.</i> Макал текстинин семантикалык-структурасындагы объект.....	123
<i>Дунканаев А.Т.</i> Макал текстинин семантикалык-структурасындагы конкретизатор.....	125
<i>Орунбеков Б.</i> Кыргызстандагы көп партиялык курамынын өнүгүү өзгөчөлүктөрү.....	129
<i>Омурбеков А.М.</i> Талас облустук кесиптик окуу жайларынын учурдагы абалы жана келечеги.....	136
<i>Курманкулов Ш., Норзалиева Г.</i> Билим берүүнүн сапатын жакшыртуу саясатынын бирдиктүү багыты.....	138
<i>Борубашов Б.И.</i> Развития взаимоотношений между Кыргызстаном и Российской империей	141
<i>Апышева С.Ш.</i> Архаистические верования кыргызов.....	146
<i>Усупова Н.С.</i> Бедность и детская безнадзорность.....	148
<i>Тогусаков О., Джусупбеков А.</i> Актуальные проблемы социальной политики в Кыргызской Республике.....	151
<i>Салахитдинова Э.Д.</i> Процесс художественного перевода.....	156
<i>Жолалиев К.</i> Роль художественного образования как средства педагогической подготовки детей к обучению в школе.....	160
<i>Эрматова О.В.</i> Проблемы расследования преступлений в сфере использования компьютерных технологий.....	162
<i>Чокошева Б.С., Акунова А.Р.</i> Куррикулумдун негизинде окутуунун өзгөчөлүгү... ..	166
<i>Акматалиев А.А.</i> Проблема ценности в советской философии.....	171
<i>Чокошева Б.С.</i> Башталгыч класстарда эне тилин окутуу.....	180
<i>Сейдакматов М.Ж.</i> Становление культуры личности и формирование правовой культуры учащихся.....	183
<i>Бектуров Э.Ш.</i> Профсоюз между прошлым, настоящим и будущим.....	186
<i>Боронбаев А.Ж.</i> Кыргыз руханий маданиятынын өсүп-өнүгүшүнүн оош-кыйыш этаптары.....	189
<i>Акматова Г.А., Акматова М.Ж., Субанов Б.А.</i> Кыргыз макал-лакаптарынын жаштарга тийгизген тарбиялык таасири.....	196

Кыргызстандын агрардык саясаты жана айыл мектеби

Эсүп келе жаткан жаш муундарга жергиликтүү керектөөлөрдү эске алуу менен билим, тарбия жана кесиптик багыт берүү ишинин абалын жакшыртуу коомдогу социалдык-экономикалык милдеттерди чечүүнүн жана цивилизацияланган базар экономикасына өтүүнүн ийгилигин камсыз кылуунун зарыл шарттарынан болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын экономикасынын негизин көп тармактуу өнөр жайы жана айыл чарбасы түзөт. Айыл чарбасынын өнүгүшү республикабыздын жаратылыштык, климаттык жана тарыхый-экономикалык шарттары менен аныкталган. Бүгүнкү күндө өлкөбүздүн агрардык саясатынын эң маанилүү милдети – азык түлүк коопсуздугу менен байланышкан проблеманы учурдун талабына ылайык чечүү, калктын ага болгон керектөөлөрүн толук канааттандыруу болуп саналат. Мына ушуга байланыштуу айыл чарбасын алдыңкы технологиянын негизинде туруктуу өнүктүрүү, анын материалдык-техникалык базасын ыңдоо, эмгекти уюштуруунун прогрессивдүү формаларын колдонуу мааниге ээ болууда. Азыр экономикасына өтүүнүн шарттарына ылайык Республикабызда «Дыйкан чарбасы өнүндө», «Жер реформасы жөнүндө» мыйзамдар, «Жер кодекси» жана башка мамлекеттик документтер кабыл алынып, айыл чарба өндүрүшүн жаңы түрлөрүн өнүктүрүүгө жол ачты. Бүгүнкү күндө Кыргызстандагы жалпы чарбалык кылуучу 436000 субъектин 66,7%ы айыл чарба субъектилери болуп саналат (б.а. 290812 дыйкан, фермердик чарбалар, кооперативдер,

акционердик коомдор) (1). Өндүрүлгөн айыл чарбасынын дүң продукциясынын 90 процентке жакынын дыйкан, фермердик бирикмелер берип келүүдө(2). Айыл чарбасын туруктуу өнүктүрүү, агрардык саясатты турмушка ашыруу өз кезегинде кадр маселеси менен тыгыз байланышат. Анткени, бүгүнкү күндө айыл чарбасынын квалификациялуу даярдыгы бар кесип ээлерине болгон муктаждыгы улам барган сайын өсүүдө. Биринчиден, жаштардын жана мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн негизги массасы объективдүү жана субъективдүү шарттардын натыйжасында айыл жергесинен шаарларга болгон миграциясы күч алууда. Экинчиден, айыл чарбасында эмгектенгендердин негизги бөлүгүн квалификациялык даярдыгы жок, жашы улгайган адамдар түзүүдө. Үчүнчүдөн, айыл чарбасына кеңири профилдеги квалификациялык даярдыгы бар, жаңы шарттарга ылайык экономикалык ой жүгүртүп, чыгармачылык менен иштеген кесип ээлери керек.

Республикабыздын айыл чарбасын өнүктүрүүдө, кадр маселелерин чечүүдө, агрардык саясатын ишке ашырууда, айыл социумунун өнүгүүсүндө айыл мектебинин социалдык ролу чоң. Бүгүнкү күндө Кыргызстанда 2200 мектеп бар. Анын 70%дан ашыгы айыл мектеби. Азыркы кезде айыл жергесине мугалимдер, маданият жана медицина кызматкерлери, куруучулар, механизаторлор, инженерлер жана башка кесип ээлери абдан керек. Башкача айтканда, айыл жаштарына өзүнүн күчүн, билимин жана жөндөмүн жумшаганга мүмкүндүктөр көп. Бирок, тилекке каршы, акыркы он беш жылдын ичинде жүргүзүлгөн реформалоонун натыйжасында айыл мектеби учурдун талабына ылайык багыт ала албай, негизги миссиясы болгон чыныгы айыл чарба эмгекчилерин тарбиялай албады. Натыйжада мектеп бүтүрүүчүлөрү айыл жергесин таштап кетүүдө. Бул сөзсүз түрдө айыл жергесинин жашоочусунун инсанын калптанышына, адептик, мотивациялык, эмоциялык жана иш аракеттик чөйрөсүнө таасир этет.

Эмгекти уюштуруунун жаңы шарттарда иштегендердин тажрыйбасын үйрөнүү, теориялык жана практикалык материалдарды, изилдөөнүн жыйынтыктарын талдоо, азыркы кездеги айыл чарба эмгекчисинин төмөндөгүдөй кесиптик маанилүү сапаттарын аныктоого мүмкүндүк берди:

- эмгекти уюштуруунун социалдык-экономикалык маанисин түшүнүшү;
- жогорку эмгек маданиятынын болушу;
- айыл чарбасынын тармактарынын илимий негиздери жөнүндөгү маалыматтарын болушу;
- жаңы маалыматтарды тандап, натыйжалууларын практикада колдоно билиши;
- өзүнүн ишинин жыйынтыгын талдап, туура тыянак чыгарып, аны андан ары ишинде турмушка ашырышы;
- эмгекке чыгармачылык менен мамиле жасашы;
- өндүрүштүн шарттарын, техниканы, технологияны жана экономикалык маселелерди өздөштүрүүгө умтулуусу;
- өндүрүштө уюштуруучулук, тарбиялоочулук функцияларды аткара билиши ж. б.

Бул сапаттарды айыл чарба эмгекчисинде калыптандыруу өндүрүштү интенсивдештирүүнү жана индустриалаштырууну тездетет. Кесип ээсинин азыркы кездеги техниканы, прогрессивдүү технологияны колдоно билиши, эмгекти уюштуруунун жаңы шарттары боюнча туура багыт алышы өндүрүштүн ийгилигин камсыз кыла алат. Жогоруда көрсөтүлгөн сапаттарды калыптандыруу, окуучуларды компетенттүү кесип тандоого жана айыл чарба эмгегине даярдоо төмөндөгү милдеттерди чечкенде калыптанат:

- айыл чарбасын реформалоонун ийгилигине окуучулардын ишенимин калыптандыруу:
- политехникалык билим берүүнүн, окутуунун эмгек менен айкалыштыруунун негизинде кесиптик багыт берүү ишин турмушка ашыруу:
- окуучулардын жалпы жана атайын билимдерди алуусу үчүн алардын ички муктаждыктарын калыптандыруу:
- окуучулардын айыл чарба эмгегине жана андагы кесиптерге кызыгуусун жана аны тандоодогу негизделген мотивин калыптандыруу:
- эмгекти уюштуруунун жаңы шарттарына ылайык эмгек маданиятын өнүктүрүү:
- окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык эмгекти сүйүү, эмгекке жоопкерчилиги менен мамиле жасоо сезимин тарбиялоо.

Айыл мектеби окуучунун инсандык жана социалдык калыптануу процессинде психологиялык-педагогикалык жактан коштоп жүрүүгө чакырылган социалдык институт. Мектеп айыл жергесинде кайра жаратуучу күчтөрдү бириктирип турган борбор катары айыл социумун түзүүдө зор потенциалдык күчкө ээ. Мына ушул шарттарда айыл мектеби үчүн төмөндөгү проблемалар приоритеттүү болуп саналат: 1) айыл мектебинде билим жана тарбия берүүнүн сапатын, натыйжалуулугун арттыруу; 2) окуучулардын чыгармачыл инсан катары калыптанышына шарт түзүү; 3) окуучуларды аң сезимдүү айыл чарба кесиптерин тандап алууга даярдоо. Айыл жергесинде мектеп ар бир инсандын, үй бүлөөнүн, коомдун турмушунда маанилүү рол ойнойт. Окуучунун турмуштук жолун туура табуусу мектептин социалдык-педагогикалык иш аракетинин натыйжалуулугу менен аныкталат. Мына ушул жагдайлардан алып караганда айыл мектебинин социалдык статусу улам барган өсүүдө. Анын социалдык статусу төмөндөгү факторлор менен аныкталган: 1) социалдык – экономикалык; 2) билим берүүчүлүк жана тарбиялоочулук; 3) маданияттык; 4) адеп- ахлактык. Мына ушул факторлордун негизинде мектеп окуучуларды айыл чарба кесиптерин тандоого даярдап, айыл социумунун өнүгүшүнө жана анын кайра жаралышына салым кошо алат.

Республиканын айыл жергесиндеги социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдү, инновациялык процесстерди мектеп окуучуларга сапаттуу билим жана тарбия берүү жагдайы менен колдоп турушу керек.

Окуучуларын айыл чарба эмгегине даярдоо боюнча республикабыздын мектептеринде алгылыктуу тажрыйбалар топтолгондугун белгилөөгө болот. Бирок, ошондой болсо дагы коомдогу социалдык экономикалык өзгөрүүлөргө ылайык айыл мектебин модернизациялоонун зарылдыгы келип чыкты. Анткени, айыл мектеби жөн гана келечектеги айыл чарба эмгекчисин даярдабастан, базар экономикасынын маселесин түшүнгөн, чыгармачыл ой жүгүртө алган кесип ээлерин тарбиялайт. Базар экономикасына шарттарында айыл мектептерин модернизациялоону төмөндөгүдөй түшүнүүгө болот:

- азыркы кездеги айыл мектебинин социалдык статусуна жана коомдогу өзгөрүүлөргө ылайык айыл мектебинин мазмунун, иш аракетинин жаңылоо жана өнүктүрүү, инновациялык жетишкендиктерди жайылтуу;

- окуучуларга билим жана тарбия берген айыл мектебин айыл жергесиндеги социалдык-педагогикалык жана маданий инновациялык борборго айландыруу;

- билим жана тарбия берүүнүн жаңы илимий педагогикалык жактан негизделген технологиясын кеңири жайылтуу;

- жаңы социалдык-экономикалык шарттарда чыгармачылык менен иштей алган инсанды тарбиялоону өркүндөтүү.

Ушул жагдайлардан алып караганда «Айыл мектеби»(2003-ж) деп аталган мамлекеттик программа абдан маанилүү. Программанын негизги максаты айыл жергесинде натыйжалуу билим берүү системасын түзүүнүн экономикалык, илимий-педагогикалык, уюштуруучулук жана башкаруучулук негизин иштеп чыгуу, окуучунун чыгармачыл инсанын өнүгүүсүн камсыз кылуу, жаңы экономикалык мамилелердин шарттарында аларды активдүү эмгекке даярдоого мүмкүндүк берген билим берүүнүн мазмунун жаңылоонун механизмин иштеп чыгуу болуп саналат(3). Аталган программада коомдогу өзгөрүүлөргө ылайык айыл мектебин өркүндөтүүнүн зарылдыгы көрсөтүлгөн. Республикабыздын мектептеринде топтолгон алдыңкы тажрыйбаларга, илимий педагогикалык адабияттарга жана жүргүзүлгөн изилдөөлөрүбүзгө таянып, айыл мектебин модернизациялоонун негизги багыты катары төмөндөгүлөрдү бөлүп көрсөтүүгө болот:

- 1) Азыркы кездеги айыл чарбасы негиздери, өндүрүштүк технология жөнүндө маалыматтарды камтыган, эмгектик көндүмдөргө жана билгичтиктерге ээ кыла турган билим берүүнүн жаңы мазмунун иштеп чыгуу, жаңы муундагы окуу программаларын, китептерин даярдоо.
- 2) Айыл мектебинде кошумча билим берүүнүн теориялык, практикалык, методикалык маселерин иштеп чыгуу.
- 3) Мектеп окуучуларын аң сезимдүү кесип тандап алууга даярдоонун алгылыктуу технологиясын иштеп чыгуу.
- 4) Айыл мектебин модернизациялоонун методологиялык концепциясынын (инновациялык-стратегиялык) негизин, ишке ашыруунун практикалык механизм

иштеп чыгуу.

- 5) Айыл мектебинде профилдик билим берүүнүн теориялык, методологиялык жана методикалык маселелерин иштеп чыгуу жана аны экономикалык региондун өзгөчөлүгүн эске алып ишке ашыруу.
- 6) Айыл мектебин үчүн педагогдорду даярдоону модернизациялоо, атап айтканда, айыл жергесиндеги социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдү эске алып мугалимдик кесипке даярдоонун илимий негизделген жаңы мазмунун, технологиясын иштеп чыгуу.
- 7) Мектеп окуучуларын айыл чарба эмгегине даярдоо боюнча эл аралык тажрыйбаларды үйрөнүү жана алардын алгылыктуусун педагогикалык практикада колдонуу.

Аталган багыттар боюнча айыл мектептерин модернизациялоо окуучуларга билим жана тарбия берүүнүн, аларды кесип тандоого жана эмгекке даярдоонун сапаттык деңгээлин жогорулатууга багытталат. Ошондуктан окуу-тарбия ишинин жүрүшүндө төмөндөгү жагдайларды эске алуу керек:

- мектептин айыл чарба өндүрүшү менен тыгыз байланышы, анын социалдык функциясын конкреттештириши;
- окуучулардын айыл чарба эмгегине кеңири катышуусуна шарттын болушу;
- окуу-тарбия процессинде жүргүзүлгөн кесиптик багыт берүү ишинин айыл чарба багыттуулугуна көз каранды болушу;
- эмгектик традициялардын сакталып калышы;
- эмгекти сүйүү, жаратылышка жакындык, коомдун балдарга кам көрүшү, улууларды урматтоону калыптандыруу;
- туулган жерге болгон сүйүүнү калыптандыруу.

Мына ушул жагдайларды эске алуу окуучулардын кесиптик кызыгуусун, эмгек адамдарын урматтоо сезимдерин калыптанышына, илимдердин негиздерин, атайын билимдерди өздөштүрүүсүнө, эмгек көндүмдөрүнө ээ болуусуна, аң сезимдүү кесип тандоосуна таасир эте тургандыгын практика көрсөтүүдө. Окуучуларды айыл чарбасындагы кесиптерди аң сезимдүү кесип тандап алууга даярдоого илимий техникалык прогресс жана элдин турмуштук деңгээлин жогорулатууга багытталган социалдык-экономикалык милдеттер таасир тийгизе тургандыгын эске алуу керек.

Демек, айыл мектебин учурдун талабына ылайык, жергиликтүү экономикалык региондун муктаждыктарын эске алып өркүндөтүүнүн зарылдыгы келип чыкты. Модернизациялоонун максаты окуучунун инсанынын өнүгүүсүндө дыйкан-фермердин аң сезимин, айыл чарба кесибине, айылдын жашоо турмушуна болгон сүйүүсүн кайра жаратуу. Мына ушуга байланыштуу мектепте окуу-тарбия ишин активдештирип, анын алгылыктуу форма жана методдорун, жаңы мазмунун колдонуу окуучунун айыл чарба кесиптерине болгон кызыгуусун, эмгектик көндүмдөрүн жана кесип ээсинин сапаттарын өнүктүрүү зарыл.

Адабияттар

1. О социально-экономическом положении республики в 2008год. Сообщение Нацстаткомитета Кыргызской Республики. Газета «Эркин –Тоо», 30 –января.2009г
2. Кудобаев З.И. Экономическое развитие Кыргызской Республики. –Б.:2001.- 277 с.
3. Комплексная программа «Айыл мектеби»(Селенская школа). Утверждено Постановлением Правительство Кыргызской Республики 10 августа 2003 года.